

Távlatok

a magyar jezsuiták folyóirata

VILÁGNÉZET - LELKISÉG - KULTÚRA

Elmélkedések az Egyházzól

Vatikáni Rádió, 2010. nyár

Krisztus igen, Egyház nem? (Bevezetés)

Merre tart Joseph Ratzinger, XVI. Benedek egyháza? Egy kontesztáló német teológus könyvcímét és kritikáját idézve tartottam a karácsonyi ünnepkörben itt a VR-ban négy előadást Joseph Ratzinger teológiájáról és a zsinati megújuláshoz való viszonyáról. Az évtizedek óta tartó kulturális világválság az egyházat is elérte: szóltunk arról a Papság éve keretében is, hogy a papság mai válsága is egyik kifejezése az egyházi válságnak. Joseph Ratzinger bíboros még mint a Hittani Kongregáció prefektusa, Vittorio Messori olasz újságíróval beszélgetve megjegyezte: részben igaza lehet annak a teológusnak, aki kijelentette, hogy a ma egyházának krízise elsősorban a papok és a szerzetesrendek krízise. Mert a pap, küldetése és szerepe alapján Krisztus Egyházát képviseli, nemcsak a hierarchikus egyházat, hanem egész Isten népét. Manapság joggal botránkozunk egyháziak súlyos bűneinek hallatán, az ártatlan gyermekekkel visszaélő pedofil papok, egyháziak büntényein. A pápa és a felelős püspökök bocsánatot kértek, és bűnbánatra szólítottak. De ilyen és hasonló esetekre a hívő és egyházat szerető keresztény nem úgy reagál, hogy kilép az egyházból, megtagadja azt az „isteni miliót”, amelyben isteni életre született. Mindezekkel máris jeleztem az Egyházzól szóló elmélkedések *időszerűségét*.

Persze a kritikus, haladó keresztények rögtön ezt mondhatják: csak beszélnek az egyházzól, a zsinati aggiornamentóról, korszerűsödésről, de valójában a reformok elmaradnak. Az egyházi vezetés, a pápa és a római hivatalok a restauráció szellemében rendelkeznek, így visszatérünk a zsinat előtti időkhöz. A másik végleten az integristák panaszkodnak: a reformok ürügyén a zsinat óta mindent felforgatnak, teljes a zűrzavar. Fiatalok ezt kérik: beszéljenek nekünk Jézusról és az evangéliumról, ne az egyházzól! Őket az érdekli, amit az egyház képviselői a világot alakító evangéliumról, a testvéri együttműködésről, a közös emberi reménykedésről, az igazságosabb és testvéribb világért való küzdelemről mondanak; de ne akarják elhíttetni velünk, hogy mindehhez szükségesek az egyházi intézmények, a hierarchia, a papság, a liturgia és a templomba járás...Az ellenvetéseket folytathatnánk. Mindezeket szemmel tartjuk sorozatunkban, amikor az Egyház mivoltáról, küldetéséről, a mai világban való jelenlétéről eszmélődünk.

Elmélkedéseinkben majd választ keresünk a nehézségekre, ellenvetésekre, ilyen kérdésekre: Akart-e Jézus Egyházat alapítani? Milyen Egyházat akart? Mennyire volt hűséges a történelmi Egyház Alapítója szándékához? Az Isten országa és az Egyház a történelemben? A II. vatikáni zsinat egyházképe. A vándorló Isten népe: bűnös tagokból áll, ezért állandóan megtisztulásra, reformokra szorul. Klerikusok és laikusok. Egyház és egyházak: keresztény egységtörekvés

(ökumenizmus).

Minden attól függ, hogy minek tartjuk, hisszük az Egyházat. Már a reformáció korában elkezdődött az egyházkritika: a reformátorok joggal léptek fel az egyház megújítása érdekében, de végül is törekvésük hit- és egyházszakadáshoz vezetett. A trentói zsinattal igyekezett a katolikus egyház megvalósítani a reformokat. A felvilágosodás idejében és utána már Krisztustól is kezdtek elfordulni hitetlenségre hajló vagy liberális teológusok; utána pedig a hitetlenség, az ateizmus következett, amelynek korifeusai olyan képprombólók voltak, mint Marx, Nietzsche, Freud. Sematikusan tehát ez volt az irány: El az Egyháztól! El Krisztustól! El Istentől! – Napjainkban ugyan terjed a teljes szekularizmus és Isten-nélküliség, de ugyanakkor egy bizonyos vallási ébredés is tapasztalható: a keleti vallások misztikáját követők, a Jézus-hívó szekták hívei is, az egyházi kereteken kívül keresik az istentapasztalatot. Sokan, ha Jézust el is fogadják Mesternek, és az Evangélium szerint igyekeznek élni, a hivatalos, hierarchikus egyházat tagadják.

A katolikus regényíró, François Mauriac meglehetősen kritikus volt a látható, sokszor megbotránkozató egyházzal szemben, mégis példamutatón vallott Krisztus Egyháza iránti szeretetéről. Számára az Egyház elsősorban nem a hierarchiát, az adminisztrációt, a struktúrákat jelöli, hanem a szellemet és az isteni élet, a bűnbocsánat közvetítését. De azért hálás volt az intézménynek is azért, amit megmentett és megőrzött. „Én hiszem, hogy e struktúrák mindent megmentettek. Semmi sem veszett el a katolikus Egyházban az igékből, amelyek: szellem és élet. (...) Senki sem rendelkezik kevesebb reformátor-ösztönrel, mint én, mindannak ellenére, ami az Egyházban meghökkent, zavar vagy megbotránkozott. De a legnagyobb rossz az lenne, ha növelnék a varratlan köntös szakadását. Nincs más tennivaló, mint csatlakozni mindazokhoz, akik igyekeznek összevarrni a szakadást...” (Szabó F.: *Mauriac önmagáról, 33-34*)

Most még egy nagy teológus vallomásából szeretnék idézni. A nyári vasárnapokon tíz alkalommal elmélkedünk az Egyházzal. Sorozatom címe: *Elmélkedések az Egyházzal*, a jezsuita Henri de Lubac (1896-1991) – élete végén bíboros – egyik könyvcímére utal, amely 1953-ban jelent meg, amikor az ún. „új teológia” fő képviselőjét az 1950-es *Humani generis* k. körlevél körüli gyanúsítások következtében félreállították. (Vö. Szabó Ferenc: *Henri de Lubac az Egyházzal*, Róma, 1972.) A kérdéses könyv H. de Lubac egyházszeretetéről és engedelmességéről tanúskodik, miként későbbi megnyilatkozásai és teológiai reflexiói. Ismeretes, hogy a jezsuita teológus, a domonkos Yves Congar, jelentős szerepet játszott a zsinati egyháztan előkészítésében, a zsinati munkákban és a zsinat utáni teológiai kontesztálások idején is. Láttuk, hogy Joseph Ratzinger is mesterének tartotta, és gyakran hivatkozott rá könyveiben.

Most idézek Lubac atyának *Az Egyház paradoxona és misztériuma* c. könyvéből, amely már a zsinati egyháztant tartja szem előtt (*Szabó*, 114kk.): „Az Egyház isteni és emberi, felülről kapott és alulról jön. Tagjai, az emberek, természetszerűen nehézkesek és sebzettek; minden nehézségükkel ellenállnak a felülről jövő Életnek, amely beléjük akar hatolni. (...) Az Egyház jelenlegi formája elmúlik, mint a 'világ alakja'; de alapjában véve megmarad – megmarad az a lényeg, amely majd egyszer nyilvánvalóvá lesz. (...) Az Egyház anyám. Igen, az Egyház: a múlt nemzedékek egyháza, azoké, akik átadták nekem életét, tanítását, példáját, erkölceit, szeretetét; – és a mai egyház is: nemcsak a hivatalos vagy tanító egyház, vagy ahogyan mondani szoktuk: a hierarchikus egyház, amely az Úr által rábízott kulcsokat őrzi, hanem szélesebben, egyszerűbben az 'élő Egyház': az, amelyik dolgozik és imádkozik, tevékenykedik és szemlélődik, emlékezik és keres; az az Egyház, amely, hisz, remél és szeret; amely létének ezer

helyzetében látható és láthatatlan szálakkal fűzi össze tagjait; az alázatosak Egyháza, azoké, akik közel vannak Krisztushoz; az a titkos hadsereg, amely mindenünnen toborzódik, amely még hanyatló korban is továbbél, amely szolgál, feláldozza magát a forradalom vagy a reform eszméje nélkül is, amely állandóan felkúszik a nehézkes természet lejtőjén, és amely így csendben tanúskodik a mindig termékeny Evangéliumról, és arról, hogy az Isten országa már köztünk van. (...) Ebben a közösségben találom meg támaszom, erőm és örömöm. Ez az Egyház az én anyám...”

Megindító ez a vallomás egy olyan teológustól, akit igazságtalanul vádoltak, hogy eltért a katolikus egyház tanításától, és évekre félreállítottak. Tanulhatnának P. de Lubactól sokan, tegnapi és mai kontesztáló és rebellis teológusok vagy katolikusok, akik úgy bírálják az egyházat, hierarchiát, püspököket és papokat, mintha ők nem lennének az Egyház tagjai, mintha az Egyház nem lenne a kegyelmi rendben édesanyjuk. Nincs szó itt a püspökök, papok és katolikus hívek hibái és bűnei fölött szemet hunyó apologetikáról. Megvan a helye az egyházban az építő kritikának, de ez mindig legyen egyúttal „önkritika” is, keresztény értelemben véve a hajdani pártzsargont. Az egyháztörténelem árnyoldalait nem lehet eltusolni, de nem szabad elhallgatni az árnyak mellett a fényeket sem

Az Egyházat Krisztus alapította (2. adás)

Az új korban, főleg a XIX. századi liberális protestantizmus, majd a XX. század elején a modernizmus képviselői vitatták azt a kérdést, hogy vajon Krisztus akart-e egyházat alapítani. Vajon a történeti Jézus földi életében (húsvét előtt) kifejezetten létre akarta-e hozni a benne hívők közösségét, az „egyházat”, amely pünkösöd után hirdette a meghalt és feltámadt Krisztust, és folytatta Ura üdvözítő művét? Ismert a modernista Alfred Loisy, francia exegéta pap híres mondása: „Jézus az Isten országát hirdette, és az egyház jött helyette.” Valójában a kérdés összefügg a krisztológiával is, amire most nem térhetünk ki, ti. azzal a sokat vitatott problémával, hogy folytonosság van-e a történeti Jézus és a hit Krisztusa között? Vajon ha szigorúan az evangéliumokra támaszkodunk (tehát mellőzzük az Újszövetség többi könyvét és az őskeresztény patrisztikus hagyományt), nem kell-e elismernünk, hogy hiátus, szakadás van Jézus és az egyház között?

Jacques Guillet francia jezsuita biblikus teológus alaposan megvizsgálja ezt a problémát *Jézus és az Egyház között* c. könyvében (*Entre Jésus et l’Église*, 1984). Bevezetőjében így fogalmazza meg a nehézséget: Jézus földi élete (tanítványoktól körülvett Mester volt, próféta a nép körében, hűséges üzenetéhez egészen a halálig) – és az Egyház által megélt tapasztalat-típus között nemcsak különbség van, hanem, az újdonság mellett van folytonosság is. Tanítványai húsvét után Rá hivatkoznak, nem akarják saját számlájukra írni, magukra vállalni művét, hanem azt állítják, hogy a feltámadt Jézus új valóságában a mindig eleven Forrás marad, tevékenyen folytatja művét. De vajon hogyan történt az átmenet az evangéliumoktól az egyházhoz? Páter Guillet válasza: Az átmenet Jézus közvetlen műve. Ő maga akarta és előre látta ezt. Ennek legvilágosabb érvei a négy evangélium végén olvasható jelenetek: a feltámadt Jézus, mielőtt végleg elhagyná apostolait, küldetést bíz rájuk: „Menjetek az egész világra, hirdessétek az Evangéliumot minden népnek, tanítsatok, kereszteljétek, bocsássátok meg a bűnöket!” És még hozzá adhatjuk Jézus kifejezett parancsát az utolsó vacsorán: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”, valamint a Péternek adott pásztori megbízatást a tó partján: a Feltámadott rá bízta bárányait és juhait. Ezekkel máris előttünk állnak a megszerveződő egyház lényeges vonásai: a tanítás, a szentségek, a kormányzás. Az egyház és Ura közötti hiátust az üres sír jelképezi. De ez a sír nem egyszerű üreg, nem távollétet jelez, hanem a Feltámadottra utal. Jézus él, jelen van Lelkével Egyházában, és új teremtést hoz létre. A Jézus és az Egyház közötti

szükségszerű kapcsolat nélkül a történeti Jézus csupán egy kis epizód lett volna a történelemben, csupán egy próféta a többi között, – és a kereszténység elterjedése, hatástörténete megmagyarázhatatlan lenne.

Az Egyház alapítása nem Jézus egyetlen alapító szavára vezethető vissza, hanem Jézus életének misztériumaira, elsősorban a húsvéti eseményre. Innen válik értelmezhetővé lényege a hit titkaként: a) az Egyház húsvéti eredete: létrejöttében meghatározó Péter hívó vallomása: „Te vagy a Messiás” (vö. Mk 8, 27kk). – b) Az Egyház eredete Jézus életének misztériumaiban: Megtestesülés, Jézus igehirdetése, a tanítványok meghívása, Péter kiemelt szerepével (vö. Mt 16, 13-20), Jézus utolsó vacsorája: „Ezt cselekedjétek...”, Jézus kereszthalála, és feltámadása után a Szentlélek elküldése. (Vö. W. Beinert: *A katolikus dogmatika lexikona*, 110-111.)

Egy következő lépés: az egyház apostolisága, az apostoli folytonosság, tehát a mai egyház és az eredeti, apostoli egyház közötti egység, amely révén az egyház mindig és mindenütt megőrzi lényeges önazonosságát kezdve a korai egyháztól (pasztorális levelek) az apostoli és első egyházatyákon (Ireneus, Tertullianus stb.) keresztül a niceai-konstantinápolyi hitvallásig. Az Egyház mivoltát és jegyeit, üdvösségközvetítő szerepét stb. majd a II. vatikáni zsinat tanítása szerint elemezzük a következőkben. Hangsúlyozzuk még: Amikor az Egyház krisztusi alapításáról szólunk, és azt bizonyítjuk, hogy Jézus Krisztus valóban akart alapítani egy olyan közösséget, amely folytatja művét az Úr eljöveteléig, nem állítjuk azt, hogy Jézus „kifejezetten” olyan egyházat alapított, amilyen a mostani katolikus egyház, a pápasággal, hierarchiájával, intézményeivel stb. Ez történelmi fejlődés eredménye. A II. vatikáni zsinat szerint az egyház tanításában, életében és istentiszteletében örök időkre megőrzi azt, ami lényege, és mindazt, amit hisz (*Dei verbum*, 7-8). A hivatal apostoli szukcessziójának (folytonosságának) és az evangéliumi hagyománynak összetartozását állítja a zsinat (*Lumen gentium*, 20). Az egyház csak akkor felel meg lényegének és küldetésének, ha apostoli, tehát apostolisága révén őrizi meg kapcsolatát a normatív érvényű ősegyházzal, és tartja meg azonosságát. A látható egyház sokféle struktúrában és szervezetben valósul meg, amelyeket lényegében már az Újszövetség apostolinak mondott, és amelyek a történelemben folytatásra találtak.

*A katolikus egyház katekizmus*a zsinati tanításra hivatkozva így határozza meg a Jézus által alapított Egyházat: „Az 'Egyház' szó (ekklészia, a görög ek-kaleinből, hívni kívülről) egybehívást jelent. Ez a szó a nép általában vallási jellegű gyűléseit jelöli. (...) Önmagát 'Egyháznak' nevezve, a Krisztusban hívők első közössége elismerte, hogy örököse ennek /utalás az ószövetségi választott népre/ a gyülekezetnek. Benne isten 'egybehívja' népét a föld minden határáról.” (751) – „A keresztény szóhasználatban az 'Egyház' szó a liturgikus gyülekezetet jelenti, valamint a helyi közösséget vagy a hívők egész, egyetemes közösségét. Ez a három jelentés valójában elválaszthatatlan. 'Az Egyház' az a nép, amelyet Isten egybegyűjt az egész világon. A helyi közösségben létezik, és mint liturgikus gyülekezet, főleg mint eucharisztikus közösség valósul meg. Krisztus igéjéből és testéből él, és így válik ő maga Krisztus Testévé.” (752) – „Az Úr Jézus közösségének szervezetet adott, ami az ország /Isten országa/ végleges beteljesüléséig meg fog maradni. Ez mindenekelőtt a tizenkettő kiválasztását jelenti, Péterrel, mint vezetőjünkkel Izrael tizenkét törzsét megjelenítve, ők az új Jeruzsálem alapkövei. A Tizenkettő és a többi tanítvány részesednek Krisztus küldetésében, hatalmában, de sorsában is. Krisztus ezekkel a tettekkel előkészítette és felépítette Egyházát.” (765)

Ez tehát az új katolikus katekizmus hivatalos meghatározása az Egyházzal. Később visszatérünk részletesebben a II. vatikáni zsinat egyháztanára, amely beépítette a két háború közötti teológiai fejlődés eredményeit, és kiegészítette az 1870-ben félbeszakadt I. vatikáni zsinat egyháztanát. A két háború közötti teológiai újjászületésnek kétségkívül egyik legkiemelkedőbb

eredménye volt az Egyház misztériumának újrafelfedezése. Ennek egyik tényezője volt a XIX. századi individualizmusra való ellenhatás. Világszerte, de főleg a germán országok egyházaiban kibontakozott a közösségi szellem, amely főleg a liturgikus mozgalomban nyilvánult meg, továbbá újra ráirányult a figyelem Krisztus (titokzatos) Teste páli tanítására, amely oly meghatározó volt Szent Ágoston egyháztanában. Ezenkívül a közösségi szemléletet ihlette Belgiumban és Franciaországban a Katolikus Akció (pl. a JOC) és a missziós gondolat térhódítása. Megemlítem, hogy az egyháztani megújulás előfutárai voltak a domonkos Yves Congar, aki J. A. Möhler és a Tübingeni Iskola nyomán haladva a hit és a szenthagyomány szerepét kibontotta, továbbá a jezsuita Henri de Lubac, aki *Katolicizmus* c. programkönyvében és más munkáiban is rávilágított a katolikus dogma közösségi (társadalmi) dimenzióira. Mindkét haladó teológus a jó értelemben vett Tradíció embere volt, mindketten fontos szerepet játszottak a zsinaton; életük végén mindkettőjük hűségese szolgálatát a bíborosi kinevezéssel ismerte el a pápa. Következő adásainkban gyakran hivatkozunk Yves Congar és Henri de Lubac teológiájára. Congar egyháztanában többször hivatkozott az orosz ortodox teológusokra (Bulgakov és Komjakov). Ezek tanítását a következő Bulgakov-idézettel foglalta össze: „Krisztus Egyháza nem intézmény, hanem új élet Krisztussal és Krisztusban, amelyet a Szentlélek közvetít, oszt szét.” – H. de Lubac pedig az Egyház misztériumáról írva leszögezte: „Az Egyház misztériuma az egész (keresztény) misztérium összfogalata. Ez a mi misztériumunk, *par excellence*. Teljesen átkarol minket; minden oldalról betakar, minthogy Isten Egyházában lát és szeret bennünket, benne akar minket, benne, az Egyházban találkozunk Vele, benne csatlakozunk Hozzá, és benne boldogít (üdvözít) minket.”

Az Egyházzól szóló zsinati konstitúció (Lumen gentium) (3. adás)

A II. vatikáni zsinat (1962-1965) kétségtelenül gyökeres fordulatot hozott a katolikus egyházban, az egyháztanban is kiegészítette a politikai okokból 1870-ben félbeszakadt I. Lateráni zsinatot, amely a modern tévedésekkel szemben hozott határozatokat a hitről, továbbá a pápai primátust és csalatkozhatatlanságot dogmaként hirdette ki, de nem tudott tárgyalni pl. a püspöki kollegialitásról vagy ökumenikus kérdésekről. II. János Pál 1990-ben a bíborosi kollégiumhoz szólva visszatekintett a zsinat negyedszázados hatástörténetére. Többek között emelte: „Az Egyház főleg tudatosította, hogy mély megújulásra van szüksége, hogy arcán egyre világosabban felragyogjon Krisztus fénye. Ez az állandó törekvés a megújulásra vezérli ma is a zsinatunkat, bár nem nehézségek és fáradság nélkül. Mert az Egyház ezekben az években övekedett missziós öntudatában éppúgy, mint a megtérésre és a megújulásra való kötelezettségében.” A pápa ezután még kitért a zsinat egyik kulcsfogalmára, a *koinoniára*, a közösségi életre: a görög és latin szavakat szeretetközösséggel fordíthatjuk. Ez a fogalom az Egyház életét fejezi ki a hit közös megvallásától a gyakorlati tanúságtételig, a tanítás átadásától a közösségi életrehozásáig.

A zsinati konstitúció hivatkozik Szent Ciprián meghatározására: „Az Egyház az Atya, a Fiú és a Szentlélek által egyesített népként jelenik meg.” A *Lumen gentium* első fejezete (2-4. pontok) – hivatkozva az Újszövetség tanítására – kifejti az Egyház és az isteni Személyek kapcsolatát, amire később még visszatér az Atya, a Fiú és a Szentlélek Egyházban való működésére. Az Újszövetségen kívül több hivatkozás is történik az egyházatyákra: Szent Cipriánon kívül Nagy Szent Gergely, Szent Ágoston, Alexandriai Szt. Cirill, Szent Iréneusz stb. nevei is szerepelnek a jegyzetekben. Világosan kivehető a patrisztikus megújulás eredményeinek felhasználása, és közvetve Henri de Lubac kutatásainak befolyása. És itt idézem a *Lumen gentiumot* magyarázó („A LG és az egyházatyák”, Szabó, 141) Lubac atyát, aki azt hangsúlyozza, hogy a zsinat nem volt „konzervatív” a szó pejoratív értelmében, amikor visszahajolt a patrisztikához. „A *Lumen gentium* egyháztani tanítása nem egy fontos pontban, ahelyett, hogy konzerválná (megőrizné),

teljesen felborítja egy olyan teológiai iskola tegnapi nézeteit, amely néha a hivatalos egyházi álláspont képviselőjének hitte magát; de ezt a 'forradalmi' változást a zsinat úgy hajtja végre, hogy újra felfedeztetni velünk, vagy határozottan vallja a Hagymányon alapuló tételeket. Ebben az esetben is, mint annyi más ponton – mint VI. Pál hangsúlyozta – 'a Zsinat által akart reform nem az Egyház jelenlegi életének felforgatásában, sem a lényeges elemeket őrző, tiszteletreméltó hagyományokkal való szakításban áll, hanem inkább ezeknek a tradícióknak elismerése: meg akarja tisztítani e tradíciókat mindattól, ami esetleges és fogyatékos bennük, hogy még jobban érvényre juttassa igazságukat és termékenységüket.' (VI. Pál a zsinat 2. ülészakát megnyitó beszédében.) Egészen biztos – fűzi hozzá H. de Lubac –, hogy a *Lumen gentium* közzétett szövege – szellemében és betűjében – sokkal inkább megfelel az egyházatyák tanításának, mint a szöveg tervezete."

Az 1964. november 21-én közzétett *Lumen gentium* minden bizonnyal a legfontosabb zsinati okmány, VI Pál 'monumentálisnak' nevezte. Több mint négy év intenzív munkát igényelt, míg az eredeti tervezettől eljutottak a végleges szövegig. A konstitúció-tervezetet az „Előkészítő Teológiai Bizottságnak” kellett kidolgoznia, amelynek elnöke Ottaviani bíboros, a Szent Officium prefektusa lett. Titkárává a jezsuita Páter Trompot nevezték ki, aki jelentős szerepet játszott XII. Piusz 1943-ban megjelent *Mystici Corporis* kezdetű enciklikájának kidolgozásában. Nem részletezhetjük itt a tervezet megvitatását és átdolgozásait különböző bizottságokban és titkárságokban. Csak egy fontos mozzanatot említek. Már a zsinat kezdetén egyes csoportok új tervezetet javasoltak, amely – többek között – igyekezett megfelelni XXIII. János pápa eredeti óhajának, ti. hogy a zsinat keresse az egységet az elszakadt keresztény testvérekkel. Erre utalt vissza a később megfogalmazott ökumenikus dekrétum bevezető mondata: „Az egység helyreállításának szorgalmazása az összes keresztények között az egyik fő célja a II. vatikáni egyetemes és szent zsinatnak.” Míg a polémikus hangvételt tükröző első szkéma az Egyházzól csak az elszakadt egyházak hiányosságaira figyelt, a zsinati atyák jó része (a „haladó”) a pozitív valóság, a közös keresztény örökség értékei felé fordította figyelmét: ugyanaz a hitvallás, egyes közös szentségek, a Krisztus által akart hierarchia bizonyos elemei... Ilyen és hasonló javaslatok, módosítások eredménye lett a *Lumen gentium* tervezetének alapos átdolgozása.

VI. Pál pápa a zsinat második ülészakát megnyitó híres beszédében (1963. szept. 29) arra buzdította az atyákat, hogy teljesebben határozzák meg az Egyház fogalmát, dogmatikailag tisztázzák Krisztus helytartója (a pápa) és a püspökök viszonyát, továbbá jelöljék ki a papok, szerzetesek és világiak helyét az Egyházban. Az új pápa iránymutatása, majd első, *Ecclesiam suam* kezdetű enciklikája jelentősen befolyásolta az Egyházzól szól okmány átdolgozását. Nagyon vitatott volt a pápai primátus és a püspöki kollegialitás viszonyának meghatározása. E kérdésben „ütközött” a haladó és a konzervatív zsinati atyák (teológusok) álláspontja. Végül 1964. szept. 16. és okt. 29. között az atyák, kis többséggel, bizonyos módosításokat kérve szavaztak az okmány nyolc fejezetéről. A *Lumen gentium* végleges szövegét 1964. november 21-én nagy többséggel szavazták meg.

A zsinat történetének figyelői arról beszélnek, hogy az első és a második ülészak között „kopernikuszi fordulat” következett be a zsinaton. Ennek egyik magyarázata egyes zsinati atyák és szakteológusaik befolyása. Az új szkéma úgy mutatta be az Egyházat mint *misztériumot* és mint Alapszentséget. (Az *Ursakrament=Ós-szentség maga Krisztus!*). Ez elsősorban a német teológusok: Dom Casel, Guardini, Semmelroth, K. Rahner és J. Ratzinger egyháztani kutatásainak köszönhető. A misztérium=titok fogalmat Dom Casel és iskolája vezette be az újabb teológiába, és pedig a pogány vallásokban is fellelhető ún. *Kultmysterium* hatására. Valójában a misztérium szó már az Ószövetségben is szerepel. Az Újszövetségben a *müsterion*

szó mindig mély teológiai jelentést hordoz. A „titok” pl. akkor fordul elő, amikor Jézus példabeszédeinek értelmét kutatják a tanítványok. Jézus válasza: „Ti be vagytok avatva az Isten országa titkába, a kívülállóknak azonban mindent példabeszédekben mondom el...” (Mk 4,11) Szent Pál leveleiben kibontja a *mysterion* jelentéseit, a szövegösszefüggések szerint (Római, Korintusi, Efezusi, Kolosszei, Timóteushoz írt levél). A régóta elrejtett és most kinyilatkoztatott misztérium nem más, mint maga Krisztus. Ezért írja Szent Ágoston: „*Non est aliud Dei mysterium, nisi Christus.*” *Nincs más misztérium, mint Krisztus.*

A püspökszentelésre és a püspöki kollegialitásra való nézeteknél a franciák kutatásai említendők: Dom Botte, Páter Lécuyer neve.. A keresztények egységét és a világiak szerepét Y. Congar domonkos. hangsúlyozta már a zsinat előtt és alatta. Annakidején P. Congar így jellemezte a kérdéses „kopernikuszi fordulatot”: „A túlnyomóan jogi felfogást felváltotta a kegyelem ontológiai primátusa, a rendszer elsőbbségét a keresztény emberi személy állítása, a tekintély struktúráit az Isten népe; jobban elismerték a római monarchia mellett a püspökök egyetemes kollégiumának helyét, a helyi szervezeteket, továbbá az *Ecclesia-gyülekezet* eszméjét, vagyis azt, hogy az Egyház (szeretet)közösség.”

Az Egyház bibliai képei (4. adás)

A zsinati atyák a *Lumen gentium* 5.-7. pontjaiban számos bibliai képet sorolnak fel, főleg az Újszövetségből. Most a következő kettőt elemezzük kissé részletesebben: Isten országa és Krisztus Teste. Isten népéről (amely a 2. fejezet címe) később szólunk.

Isten országa. – Korábban, amikor az Egyház alapításáról szóltunk, már idéztük a modernista Alfréd Loisy hírhedt kijelentését: „Jézus az Isten országát hirdette, és az egyház jött helyette.” Mindjárt szögezzük le: a zsinat gondosan megkülönbözteti Isten országát és az Egyházat, amely csak a parúziakor (végső úrjövetkor) beteljesedő Ország csírája. „Az Úr Jézus azzal indította el útjára egyházát, hogy hirdette a jó hírt, azt, hogy érkezett Istennek az Írásokban ősidők óta megígért országa: ‘Betelt az idő, és elközelgett az Isten országa’ (Mk 1,15, vö. Mt 4,17) Ez az ország Krisztus igéjében, tetteiben és jelenlétében ragyogott föl az emberek előtt. (...) Ez az Ország azonban mindenekelőtt magának Krisztusnak, az Isten fiának és az Emberfiának személyében nyilvánul meg, aki ‘azért jött, hogy szolgáljon és odaadja életét váltságul sokakért’ (Mt 10,45). Miután pedig Jézus az emberekért elszenvetde a kereszthalált és föltámadt, úgy jelent meg, mint Úr, Krisztus és örökre rendelt Pap (vö. ApCsel 2,36; Zsid 5,6; 7,17-21), és kiárasztotta tanítványaira az Atyától megígért Szentlelket (vö. ApCsel 2,33. (...) Ez az Egyház (...) küldetést kapott Krisztus és Isten országának hirdetésére és a népek közötti terjesztésére, s ennek az Orzágnak a csírája és kezdete a földön.” (LG 5)

Jézus példabeszédeiben leírja Isten országának kibontakozását, titokzatos növekedését, beteljesedését. Neves exegéták (Dupont, Schnackenburg) megmutatták, hogy e példabeszédek (parabolák) közös jellemzője kettős: Egyrészt előre hirdetik az Ország beteljesedését a végső időkben (a magvetőről vagy a mustármagról szóló parabolák ezt világosan jelzik). Másrészt érzékeltetik, hogy nagy különbség van a mostani szerény jelen és az eljövendő dicsőség között. A magot Jézus veti el; a bő terméshez/aratáshoz a magnak ki kell csíráznia, a vetésnek sok viszontagságot kell átvészelnie, a konkoly együtt nő a jó búzával, csak a világ végén történik a kirostálás. Az Isten országa titokzatosan már jelen van a világban, bár még hosszú időre van szükség ahhoz, hogy kibontakozzék, beteljesedjék. Isten országáért dolgozni kell, fáradozni és mindet elhagyni ezért a kincsért. Az Egyház tehát az Ország csírája és kezdete. „Miközben lassanként növekszik, maga is az Ország beteljesedéséért áhítozik, és minden erejével

reménykedik és vágyódik arra, hogy Királyával a dicsőségben egyesüljön.” (LG 5)

Isten országa tehát titokzatos valóság: az égből száll le, hogy minket az égbe vezessen. Az Isten országa közöttünk, bennünk van, mert Jézus, a Feltámadott, Lelke által felkelti lelkünkben a hitet, reményt és szeretetet. A Lélek által új teremtmények leszünk. Isten akarata szerint az Egyház folytatja Krisztus művét a világ végezetéig. Az Egyház Isten Egyháza és Krisztus Egyháza.

Az Egyház Krisztus Teste. – A LG 6. pontja felsorolja az Egyház bibliai képeit: Isten emberek közötti hajléka, temploma, Krisztus jegyese, a Magasságbeli Jeruzsálem, anya (Ecclesia Mater), akol stb. A 7. pontban pedig részletesen foglalkozik a páli képpel: az Egyház Krisztus Teste. Már XII. Piusz *Mystici Corporis* kezdetű körlevele összegezte a két háború közötti kutatásokat (Emile Mersch S.J. teológiai tanulmányai e téren jelentősek.). De megvolt a veszélye – az eredeti zsinati skémából ez világos – hogy az Egyházat szinte kizárólag a test allegóriájával írják le, és elhanyagolnak olyan képet, mint az Isten népe. (Erről később szólunk.) A zsinati dokumentum összefoglalja Szent Pál leveleinek tanítását Krisztus Testéről. Lucien Cerfaux neves belga exegéta a zsinati szöveghez írt kommentárjában hangsúlyozza: 1) Nem szabad a test képét elválasztanunk az egyház más bibliai képeitől; a zsinat előtti teológia hajlott erre az egyoldalúságra, részben még a *Mystici corporis* körlevél is. 2) A „test” hasonlatát (allegóriáját) a páli levelek szövegösszefüggésében kell értelmeznünk. Pálnál meg kell különböztetnünk két csoportot: egyrészt az első Korintusi és a Római levél szövegeit, másrészt a Kolosszei és az Efezusi levél tanítását. Az első két levél tanítása inkább a test tagjaira vonatkozik (ezekkel foglalkozik a LG 7, 2-3), ezzel szemben a fogságban írt levelek (Kolosszei, Efezusi) a Test Fejének, Krisztusnak a szerepét világítják meg, továbbá azt mutatják meg, hogy miként részesednek a tagok a Fő kiváltságaiban, miként egyesíti őket Krisztus Lelke (LG 7, 4-7).

Charles Moeller a *Lumen gentium* geneziséről, kidolgozásáról írva megjegyzi, hogy a zsinat ugyan integrálta a *Mystici corporis*, de átdolgozták az eredeti tervezetet, kiegészítették XII. Piusz körlevelét az újabb exegétikai kutatásokkal, tehát részben túlhaladtak azon. Ugyanis annak a téves nézetnek a cáfolatára irányították a figyelmet, amely azonosította a „titokzatos Testet” és a „láthatatlan egyházat”, és ezt szembehelyezte a jogi szerkezettel. E nézettel szemben az enciklika hangsúlyozta a látható szervezetet is, amelyet – szerinte – kifejez a „test” képe.

Fontos itt megjegyeznünk: a titokzatos, misztikus jelző nem szerepel Szent Pálnál, ő egyszerűen Krisztus Testéről beszél. Henri de Lubac *Corpus mysticum* c. könyvében megmutatta, hogy a Középkorban az Eucharisziát jelölték a „titokzatos Test” kifejezéssel. Csak később kezdték az Egyházra alkalmazni a „titokzatos Test” megjelölést. (A jelentésváltozás összefügg az Eucharisziával kapcsolatos vitákkal, a valóságos jelenlét hangsúlyozásával.)

A páli tanítást, a test allegóriáját összegezve a konstitúció kifejti a Fő, Krisztus és a Test tagjainak kapcsolatát, főleg ötvözve az első Korintusi és az Efezusi levél tanítását. „Minden tagnak hasonlóvá kell formálódna Őhöz, amíg Krisztus ki nem alakul bennük. (Gal 4,19). Ezért fölvetetünk az Ő életének misztériumaiba, hasonlóvá válunk Őhöz vele együtt meghalván és föltaadván, míg csak együtt nem fogunk uralkodni vele. (...) Annak érdekében, hogy benne szüntelenül megújuljunk (vö. Ef 4,23), a Lelkéből adott nekünk, aki egy és ugyanaz a Főben és a tagokban, az egész testet úgy élteni, fogja össze és mozgatja, hogy tevékenységét ahhoz a szerephez hasonlíthatták az egyházatyák, amelyet az életelv, azaz a lélek tölt be a testben.” A konstitúció árnyaltan fogalmazott: nem állította azt, hogy a Szentlélek az Egyház-Test „lelke”, hiszen ez így nem áll a Szentírásban. Ezzel az atyák e ponton kifejezetten módosítani akarták a

Mystici corporis nézőpontját: azért csak azt állították, hogy az egyházatyák a Szentlélek szerepét a léleknek a testben betöltött szerepéhez hasonlították.

A Krisztus testéről szóló tanítást az exegéták, teológusok, lelkeségi írók újra felfedezték a két háború között: a gondolat népszerű lett a liturgikus mozgalomban, a lelkeségben, a katolikus akcióban, néhány újonnan alakult szerzetesi vagy világi intézményben. Kiváló helyet érdemel az egyházban. De mint mondtuk, nem szabad elszigetelni más bibliai képektől, és főleg ki kell egészíteni az Isten újszövetségi népe gondolattal, amelyet a zsinat előnyben részesített. A LG 2. fejezetének címe: *Isten népéről*. Ez az eszme, bibliai kép új dimenziót és dinamizmust adott a katolikus egyháztannak. Pontosabban: felelevenítette a Biblia egyik fontos, kissé elfelejtett szempontját. Minderről részletesebben szólnunk a következő alkalommal.

Az Egyház: Isten újszövetségi népe (5. adás)

A *Lumen gentium* megszületéséhez, geneziséhez tartozik az a tény, hogy az Isten népével foglalkozó 2. fejezet az eredeti skémában nem szerepelt, miután pedig tervbe vették, a hierarchiával foglalkozó fejezet elé tették. Mindjárt látjuk az indokokat.

Előzőleg foglalkoztunk az Egyházat jelölő bibliai képekkel, kiemelve a Krisztus Teste páli kép, allegória fontosságát. Az Isten népe is bibliai fogalom: az atyák ezzel az eszmével az Egyház képét dinamikusabbá akarták tenni, kiegészítve a Krisztus Teste allegóriát.

Tudjuk, hogy az Ószövetségben Isten (Jahve) kiválasztott egy népet, Izraelt, szövetséget kötött vele, és küldetést adott neki, hogy üdvözítő művében eszköze legyen. De a hűtlen nép nem teljesítette egyetemes küldetését, ezért Isten száműzetéssel és más csapásokkal sújtotta. Az ígéretek végül egy kis Maradékban teljesebben: ezt képviseli Izajás Szenvedő Szolgája, aki az eljövendő Messiás előképe. A Messiás Jézus Krisztus volt, aki az Izrael tizenkét törzsét képviselő tizenkét apostolra bízta műve folytatását: a Krisztusban hívők közössége lép az ószövetségi nép helyébe: az Egyház lesz Isten újszövetségi népe.

Az Újszövetségben a *laosz*=nép kifejezés 104 alkalommal fordul elő. Igaz, nem minden alkalommal jelöli az egyházat, de mindig vallási jelentésben szerepel a szó, nem pedig társadalmi-politikai jelentésben. Az ősegyház azzal a tudattal lép föl, hogy ő hordozza az ószövetségi ígéretek. Ez világos az Apostolok Cselekedeteiből. Egészen a IV. századig igen erős volt a keresztényeknél az Isten népének eszméje, főleg ezzel jelölték az egyházi gyülekezetet. A középkori rendszeres teológiában viszont szinte alig van nyoma e bibliai eszmének, képnek. Ez azzal függ össze, hogy a skolasztikából hiányzik a történetiség, az üdvtörténet iránti érzék. Az a tény, hogy egyes zsinati atyák idegenkedtek az Isten népe eszméjétől, részben a reformációra való ellenhatással magyarázható. A protestánsok ugyanis a katolikus hierarchiával szemben, egy bizonyos demokratikus tendencia következtében, előszeretettel használták az Isten népe bibliai megjelölést, amikor az egyházzal beszéltek. A II. vatikáni zsinat az Egyházzal tárgyalva figyelembe vette az előző 30-40 év egyháztani fejlődését, és a kánonjog meg a dogmatika mellett integrálták a Biblia és az első keresztény századok tanát Isten újszövetségi népéről. Szakértők szerint főleg a német nyelvű zsinati atyáknak és teológusaiknak köszönhető az eredeti skéma megváltoztatása. Pl. Frings bíboros, akinek teológusa Joseph Ratzinger volt, már az első ülészen (1962. dec. 6-án) hangsúlyozta: „A menetelő Isten népe gondolatából kell kiindulni, hogy elkerüljék az Egyház=Krisztus Titokzatos Teste túlságosan leszűkített értelmezését.” Egyes atyák abban a törekvésben, hogy az Isten népéről szóló fejezetet helyezték a hierarchiát tárgyaló fejezet elé, protestáns befolyást és hamis demokratikus tendenciát láttak. De amikor mások megmagyarázták, hogy Isten népe nem csupán a laikusokat jelöli, hanem az egész Egyházat, minden megkereszteltet, klerikusokat és laikusokat, elfogadták a javaslatot: ez lett a 2. fejezet, viszont a hierarchia után még külön foglalkoztak a világi hívek szerepével.

A *Lumen gentium* 2. fejezete (9. pont) így kezdődik: „Jóllehet bármely időben élő és bármely nemzetből

származó ember kedves Isten előtt, ha féli őt és teszi az igazságot (vö. ApCsel 10, 35), mégis úgy tetszett Istennek, hogy az embereket ne egyenként, minden társas kapcsolat kizárásával szentelje meg és üdvözítse, hanem néppé tegye őket, mely Őt igazságban megismeri és szentül szolgál Neki. Így tehát az izraelita népet kiválasztotta tulajdon népévé, szövetséget kötött vele és fokozatosan oktatta azáltal, hogy történetében kinyilatkoztatta Önmagát és akaratának tervét, és megszentelte Önmagának. Mindez azonban csak előkészítése és előképe volt annak az új és tökéletes szövetségnek, mely majd Krisztusban köttetik meg, s annak a teljesebb kinyilatkoztatásnak, melyet Isten megtestesült Igéje fog átadni.” Következnek szentírási idézetek: Jer 31,31-34; 1Kor 11,25, 1Pt 1,23; Jn3,5-6; 1Pt 2,9-10. „Ennek a messiási népnek a *feje* Krisztus, 'aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért föltámadt (Róm 4, 25).” Ezután felsorolja az újszövetségi nép jellegzetességeit: *jogállása*: Isten gyermekeinek méltósága; *törvénye*: a szeretet új parancsa; *célja*: az Isten országa. Ez a nép, mint hajdan Izrael, a földön vándorol az égi haza felé. Isten népe tagjainak méltóság egyenlő a keresztség erejében. Később a zsinat a világiakról szól 4. fejezetben (32. pont) leszögezi: „Egy tehát az Isten választott népe: 'Egy az Úr, egy hit, egy a keresztség' (Ef 4,5). Közös a tagok méltósága, mert újjászülettek Krisztusban. Közös az istenfiúság kegyelme, közös a tökéletességre szóló meghívásuk. Egy az üdvösségük, egy és osztatlan a szeretetük. (...) Bár egyeseket Krisztus akaratára tanítóknak, a misztériumok sáfárainak és pásztoroknak rendelt mások javára, teljesen egyenlő mindnyájuk méltósága és tevékenysége minden hívő közös feladatában, Krisztus Teste építésében...”

A 9. pont második fele hangsúlyozza, hogy az Egyház, az új Izrael időben él, vándorol és bontakozik ki, szolidáris az emberi nem történetével. Ez a messiási nép, bár „kisdéd nyáj”, mégis az emberi nem számára erős magja az egységnek, a reménynek és az üdvösségnek. „Az Egyház minden ember számára látható szentsége (szakramentuma) az üdvöt hozó egységnek”. Isten örök üdvözítő tervét valósítja meg a történelemben. Az üdvösség eszköze és körvetítője a benne működő Lélek által. Az Úr megígért kegyelméből merít erőt a kísértések és szorongatások között, hogy hűséget meg ne fogadjon és a Szentlélek hatására állandóan megújuljon. (vö. LG 8).

A 2. fejezet következő paragrafusai (10. pont) tárgyalja a megkereszteltek általános papságáról, majd az általános papság gyakorlásáról (11), a hitérezekről és a karizmákról (12), Isten egyetlen népének katolicitásáról (13), a katolikus hívőkről (14), az Egyház és nem katolikus keresztények viszonyáról (15), végül az Egyház és a nem keresztények viszonyáról (16).

Nem részletezhetjük itt ezeket a pontokat. A megkereszteltek általános papságára még visszatérünk a hierarchia tárgyalásánál. Az Egyházban a Lélek osztja ki a sajátos kegyelmi adományokat, karizmákat, kinek-kinek a Testben betöltött hivatása, szerepe szerint. A hívők közössége a Lélek révén a Szentháromság közösségébe kapcsolódik. Ezt bizonyos újabb tendencia ellensúlyozására hangsúlyozzuk a zsinattal: hamis az a szemlélet, amely az Egyházat pusztán emberi társaságnak, szociológiai valóságnak tekinti egy bizonyos demokratizmus követelésével. A Fő Krisztushoz és a háromságos Istenhez való vertikális, transzcendens kapcsolat az Egyház isteni arculatához tartozik.

A konstitúció 12. pontja kifejezetten beszél a hívők hitérezekéről. (Erre visszatérünk a Tanítóhivatalról szólva.) A 13. pont arról szól, hogy az emberek különböző módokon tartoznak Isten új népéhez. „Isten népének katolikus egységébe, mely előre jelzi és előmozdítja az egyetemes békét, minden ember hivatalos, és különféle módon hozzá tartoznak vagy hozzá vannak rendelve mind a katolikus hívők, mind a többi Krisztusban hívő, mind pedig általában az emberek, akiket Isten kegyelme meghívott az üdvösségre.” Az Egyház és a nem katolikus keresztények (15), valamint az Egyház és a nem keresztények (16) kapcsolatával még egy-egy külön zsinati határozat (ökumenizmus), ill. nyilatkozat (nem keresztény vallások) foglalkozik.

Befejezésül hangsúlyozottan felhívom a figyelmet a 16. pont fontos szakaszára (vö. még *Gaudium et spes*, 22), amely szakértők szerint a II. vatikáni zsinat legfontosabb szövegei közé tartozik. Isten egyetemes üdvözítő akaratáról van szó (vö. 1Tim 2,4). „Akik Krisztus evangéliumát és az Ő Egyházát önhibájukon kívül nem ismerik, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatására teljesítik

lelkiismeretük szavában fölismert akaratát, elnyerhetik az örök üdvösséget. (Vö. DS 3869) Az isteni Gondviselés azoktól sem tagadja meg az üdvösséghez szükséges segítséget, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de – nem az isteni kegyelem nélkül – iparkodnak becsületesen élni. Mert ami jó és igaz van náluk, azt az evangéliumra előkészületnek értékeli az Egyház, és Isten adományának tarja, aki megvilágosít minden embert, hogy végül élete legyen.”

Az egyházi hierarchia: Isten népének szolgálói (6. adás)

A *Lumen gentium* 3. fejezete a hierarchiáról, különösen a püspökségről tárgyal. A Bevezető (18. pont) leszögezi: „Az Úr Krisztus Isten népének lelkipásztori gondozására és szüntelen gyarapítására egyházában különféle szolgálatokat alapított, melyek az egész test javát célozzák.” A konstitúció visszautal az I. vatikáni zsinatra, amely – mint már mondtuk – nem tudta befejezni munkáját, nevezetesen éppen a püspökségről nem tudott tárgyalni a pápai primátus és csalatkozhatatlanság dogmája megfogalmazása után. Ebben a 3. fejezetben különösen sok visszautalás van az I. vatikáni zsinatra, mivel a zsinat konzervatív szárnya állandóan attól tartott, hogy a püspöki kollegialitás csorbítja a pápa tekintélyét. A 3. fejezet első három pontja összefoglalja a katolikus tanítást a hierarchikus szolgálatról, különösen is a püspöki rend apostoli eredtéről és az apostoli folytonosságról. Ismeretes, hogy Luther és a reformátorok főleg ezen a ponton szakadtak el a katolikus felfogástól, hittől, és azóta is itt van az ökumenikus párbeszéd legkényesebb témaköre.

Az apostolok utódai, a püspökök, segítőkkel, az áldozópapokkal és a szerpapokkal együtt átveszik a közösség szolgálatát. „Isten helyett állnak a nyáj élén, melynek – mint tanítómesterek, az istentisztelet papjai és a kormányzás szolgálói – pásztorai.” (20) Miként megmarad az egyedül Péternek adott hivatal, amelyet át kellett utódaiknak, úgy megmarad az apostolok utódai, a püspökök egyházkerületi hivatala is. A Szent zsinat azt tanítja, hogy a püspökök isteni intézkedés folytán léptek az apostolok helyébe.” A II. vatikáni zsinat végleg tisztázta a püspöki szolgálat szentségi jellegét, tehát azt, hogy a püspökszentelés kiszolgáltja az egyházi rend teljességét. „E nagy hivatalok betöltéséhez az apostolok Krisztustól a leszálló Szentlélek különleges káradását nyerték (ApCsel 1,8, 2,4, Jn 20,22-23), ők maguk pedig kézzel adták tovább munkatársaiknak azt a lelki adományt (vö. 1Tim 4,14; 2Tim 1,6-7), mely a püspökszentelésben jutott el mihozzánk. (Utalás a trentói zsinatra: DS 1766.) A Szent Zsinat tanítja, hogy a püspökszentelés a papi rend teljességét adja. (...) A püspökökre tartozik, hogy az egyházi rend szentsége által új kiválasztottakat vegyenek föl a püspöki testületbe.” (21. pont)

Amikor a szolgálatok apostoliságáról, folytonosságról beszélünk, érdemes megjegyeznünk: Yves Congar a reformátorok egyháztanát tanulmányozva bizonyos pozitívumokat talált Luther és Kálvin tanításában. Felfogásuk rávilágít arra az egyházi hagyományra, amely szerint a pusztán jogi folytonosság mellett fontos szerepe van a hit tartalmának és az evangéliumhoz való hűségnek is. Az egyházi szolgálatok apostoli eredetét, folytonosságát (utódlását) nem lehet teljesen elszakítani az *egész* Egyháztól. A katolikus hagyomány is hangoztatta, hogy az egész egyház véleménye közrejátszik a püspökök kinevezésében (a jelöltekről adott információk) és az előzetes hitvallás, illetve az ortodoxiához való hűség éppúgy szükséges, mint a jogi folytonosság, a szentségi rend objektivitása. A reformátorok tanításának ellenhatásaként a szentségek érvényessége szempontjából sokszor egyoldalúan hangsúlyozták a katolikus teológusok az *opus operatumot*. Tehát az igaz hit és az életszentség nélkül is érvényes és hatékony a püspöki-papi szolgálat. Így az a látszat keletkezett, hogy a szentségek a mágia automatizmusával hatnak, az apostoliság mintegy automatikusan, a jogi kijelöléssel és a szertartás kiszolgáltatásával „öröklődik”.

A II. vatikáni zsinat egyházana egyaránt vallja a hierarchikus struktúrákat, a látható szervezetet, és nem áldozza fel a szolgálatok apostoliságát a tan apostoliságának, tehát az apostoli hithez való hűségnek. A két szempont kiegészíti egymást. A jogi keret, a szolgálat folytonossága csakis a szolgáló személyeken keresztül valósul meg: az etikai elemek (a tisztségviselő hite és életszentsége) beépülnek a kapott tisztség (funkció) ontológiájába. A II. vatikáni zsinat, amikor az Egyházat mint kommuniót, szeretetközösséget határozta meg, olyan

teljesebb teológiai szemléletet fogadott el, amely az apostoli folytonosságot is teljesebb fénybe állította. Congar nyomán állítjuk: A püspökszentelés és az érvényes apostoli folytonosság nem létezhet az egyén karizmái és kegyelem nélkül, hanem természetszerűleg igényli a lélek ajándékait és a kegyelmet. Nem lehet szétválasztani a hitet vagy a karizmákat és a hierarchikus funkciókat, szolgálatokat. Ez világos az Újszövetségben és az Egyház egész történetében. Ilyen értelemben mondhatjuk a nagy Newman bíborossal: „Az egyházi rend apostolisága etikai princípium, különben nem nagyon érdekes.” A püspököknek (és papoknak) úgy kell teljesíteniük szolgálatukat, hogy egyre inkább hasonuljanak Jézus Krisztushoz, a Szolgálóhoz. (Erről szól a LG 5. részének 41. pontja.)

A konstitúció 2. fejezetének Isten népe) 10. pontja a megkereszteltek általános papságáról szól. Az Úr Krisztus, az emberek közül való Főpap (Zsid 5,1-5), Isten új népét „Atyjának országává és papjaivá tette” (Jel 1,6). A megkereszteltek a Szentlélek kenete által fölszentelődnek „lelki házzá és szent papsággá”, hogy lelki áldozatot mutassanak be, és hirdessék Krisztus csodatetteit, aki meghívta őket csodálatos világosságára (1Pét 2,4-10 ; vö. 1Pét 3,15; Róm 12,1) A megkereszteltek tehát általánosabb értelemben lesznek papok: életüket felajánlják lelki áldozatul Istennek, és az emberek előtt tanúskodnak Krisztusról. A LG hangsúlyozza, hogy a hívek általános papsága és a hierarchikus, felszentelt papság egymáshoz van rendelve, jóllehet lényegesen, nemcsak fokozatban különböznek egymástól. A lényeges különbség hangsúlyozására nemcsak a protestánsokkal folytatott párbeszéd miatt volt fontos, hanem azért is, mert újabban a katolikus egyházon belül is sok vita tárgyát képezi. Az 1971-es püspöki szinódus egyik fő témája is a szolgálati papság volt. A szinódus megismételte a zsinat tanítását, az egyházirendről terjedő téves nézetekkel szemben. A szolgálati és egyetemes papság különböző sajátos módon részesedik Krisztus egyetlen papságában: a hivatalosan szolgáló, felszentelt pap, az ordo (egyházirend) által kapott szent lelki hatalom révén kiképzti és kormányozza a „papi népet”, Krisztus személyében (in Persona Christi) mutatja be az eucharisztikus áldozatot, és az egész nép nevében ajánlja fel. A hívek viszont – „királyi papságuk” erejében – közreműködnek a szentmiseáldozat fölajánlásában, és a szentségek föl vételével, imádsággal, hálaadással, szent életük tanúságával, önmegtagadásukkal és tevékeny szeretetükkel gyakorolják általános papságukat.

A protestánsok szerint az Egyház a maga egészében és megkülönböztetés nélkül, mint egyetlen alany kapta meg Krisztustól a papi küldetést és hatalmat, amelyet a gyakorlatban úgy szervez meg, ahogy ezt a Szentlélek diktálja neki. A hitújítók álláspontjukat a Szentírásból igyekeztek igazolni. De elvetették a „páli” pasztorális leveleket, amelyekben a legkifejezettebb a papság hierarchikus tagozódása. (Napjainkban a szakemberek jó része elvitatja e pasztorális levelek páli szerzőségét.) Nyilván a zsinat ezzel az iránnyal szemben hangsúlyozta a kétfajta papság lényeges különbségét, elismerve azt is, hogy egymáshoz vannak rendelve. Szent Ágoston mondta egy a zsinat által is idézett szövegben:

„Mielőtt püspök lennék értetek, keresztény vagyok veletek, bűnös és bűnbánó veletek, tanítvány és szolgáló veletek.” Y. Congar mondja: A protestánsokkal egyetértünk abban, hogy a szolgálatokat Isten támasztja a közösségekben, a szolgálatok egy népen, közösségen belüli funkciók. A papi szolga nem kívülről és felülről teremti meg az élő keresztény közösséget, hanem az Úr állítja bele a közösségbe, hogy azt animálja (lelkésítse) és építse.

A pápa és a püspöki kollégium (7. adás)

Korábban már jeleztük, hogy a II. vatikáni zsinat főleg a pápa és a püspökök kapcsolatának, a püspöki kollegialitásnak kidolgozásával egészítette ki az I. vatikáni zsinatot. Éppen e kérdés

zsinati tárgyalása adott okot talán a leghevesebb vitákra a haladó és konzervatív atyák között. Kevéssel a zsinat befejezése után, az 1969-ben megtartott 2. püspöki zsinódus visszatért a kollegialitás gyakorlati következményeire, a Szentszék és a püspökkari konferenciák kapcsolatait vitatta meg.

A *Lumen gentium* a hierarchiáról szóló 3. fejezetben, a 22. pontban foglalkozik a kényes kérdéssel. Természetesen, e pont kapcsolatos az előzőkkel, amelyekről már szóltunk: a püspökség apostoli eredete (19), az apostoli folytonosság (20), a püspökszenteléssel az apostolutódok megkapják az egyházirend teljességét (21). Most a 22. pontban a zsinat megmagyarázza püspöki kollegialitás jelentését, illetve a pápa és a püspöki testület viszonyát. A kollégium szóról ezt mondja a zsinat: Az Úr kollégium vagyis állandó együttes (*ad modum collegii seu coetus stabilis*) szervezte meg az apostolokat. „Amint az Úr rendelkezése alapján Szent Péter és a többi apostol egyetlen apostoli kollégiumot alkot, úgy kapcsolódnak egymáshoz a római pápa, Szent Péter utóda és a püspökök, az apostolok utódai. (...) A püspöki testület tagjává a szentségi fölszentelés, valamint a kollégium fejével és tagjaival való hierarchikus közösség által válik valaki. A püspökök kollégiumának vagy testületének csak akkor van hatalma, ha a római pápával, Péter utódával mint fejével együtt fogjuk fel., az ő primátusi hatalma minden pásztor és hívő fölött csorbítatlan marad.”

Az I. vatikáni zsinatra állandóan visszautalnak. Már a „kollégium” kifejezés is kétértelműnek tűnt egyes konzervatív atyáknak, ezért fűzték hozzá: „*seu coetus stabilis*”, vagyis állandó együttes. A dokumentum még a *collegium*, ill. *coetus* kifejezések mellett még használja az *ordo* (egyházirend) és a *corpus* (testület) kifejezéseket is, amely szinonimákat a régi egyházi hagyományban is megtaláljuk. Igaz, a Szentírás nem használja a kollégium kifejezést, de az alapvető valóságról, a Tizenkettő testületéről gyakran beszél, és megkülönbözteti Pétert, a testület fejét, a többi apostoltól. Láttuk már, hogy az ontológiai (nemcsak jogi) hatalmat a püspökszentelés adja át a püspököknek hármasságuk (tanítás, szentségek kiszolgáltatása, kormányzás) gyakorlásához. A joghatóság (jurisdikció) csupán e hatalom, illetve a tisztségek konkrét gyakorlásnak területét és alanyait jelöli ki. A középkori teológia szétválasztotta az egyházirendből eredő hatalmat és a jurisdikciót, és lassan elhalványult a kollegialitás eszméje, amely pedig erős volt az első századokban. Idővel meggyöngült a kapcsolat a kollégium fejével, a pápával és a többi püspökkel is. A *Lumen gentium* 1962-es szkémájában nem volt világos a tan megfogalmazása, két év kellett, hogy tisztázzák a problémát, nevezetesen a püspökszentelés szentségi mivoltát, amely kollegialitás egyik gyökere, a másik a kollégium fejével, a pápával és tagjaival való hierarchikus közösség. A kettő egyébként szorosan összefügg: az *ordo episcoporum* révén a püspök a kollégium tagja lesz, és ez magában foglalja azt is, hogy a kollégium fejével, a pápával és tagjaival tényleges közösségben marad és így gyakorolja hármasság megbízatását. Erről, a püspöki szolgálat gyakorlásáról később a LG 24-27 pontjai részletesen írnak, a 28. pont a papokról, a 29. pedig a diakónusokról szól.

De térjünk vissza a 22. ponthoz, a pápa és a püspöki kollégium tagjainak viszonyához. Már jeleztem, hogy meglepően sokszor visszautalás történik az I. vatikáni zsinatra, a pápai primátus állítására, mivel egyes zsinati atyák attól tartottak, hogy az új egyháztan, a kollegialitás határozott kidomborítása csorbát ejt a pápai primátuson, amelyet az I. Vatikánus definiált. Tudjuk, hogy a *Pastor aeternus* kezdetű konstitúció elismerte a pápának mindazt a hatalmat, ami őt mint Péter utódát megilleti. Ez a dogma azonban nem csorbította a püspökök hatalmát. De a jogi szempontból definiált primátus és a pápai tanítóhivatal tévedhetetlenségének kihirdetése alkalmat adott arra, hogy egyes teológusok a pápa primátusát a püspöki kollégiumtól elszakítva szemléljék, vagy legalábbis a kollegialitás eszméjét homályban hagyják. Már a II. vatikáni zsinat előtt megjelent egyháztani tanulmányok rámutattak e szemlélet

egyoldalúságára, a túlságosan abszolutisztikus értelmezésekre, főleg a püspöki rendről szóló tan meghatározatlanságára. Láttuk, hogy a II. vatikáni zsinat tisztázta a püspökszentelés kérdését, és ezzel megvetette az alapot a kollegialitás helyes eszméjéhez, illetve helyesen egyesítette a kollégium két összetevőjét: a Fő, a pápa) és a többi tag (püspökök) közötti viszonyt a komplementaritás szempontjából tekintette. A kollegialitás közös nevezője alá vette a pápát és a többi püspököt.

De a pápa és a kollégium püspöktagjai közötti viszony nem fordítható meg, nincs szimmetria, kölcsönös függés, hiszen a pápa egyedül is cselekedhet, a püspökök viszont sohasem gyakorolhatják hatalmukat a fő, a pápa nélkül, amint ezt Joseph Ratzinger professzor annakidején hangsúlyozta. Ezek az állítások csupán jogi szinten maradnak, és kizárólag azt írják le, hogy a tekintély mennyiben hozhat jogilag érvényes döntéseket. De ha a kérdést morális oldalról tekintjük, más eredményre jutunk. Erkölcsi szempontból nézve a két lelki hatalom kapcsolatát: a pápa gyakorlatilag sohasem mellőzheti, hanyagolhatja el a többi püspök véleményét (a csalatkozhatatlanság kérdésében), és velük együtt az egyetemes egyház hangjára is figyelni kell. Másrészt viszont a püspököknek is kezdeményezniük kell, segíteniük a pápát, esetleg bíráltniuk is egyetemes felelőssége gyakorlásában. Joseph Ratzinger szerint az igazi probléma a jogi és erkölcsi szint közötti belső viszony tisztázása. Mihelyt elhanyagolják az egyiket a másik kárára, egyoldalú megoldások születnek. A II. vatikáni zsinat egyháztana e kérdésben kiegyensúlyozott megoldást hozott, amikor figyelembe vette az I. Vatikánomot, de pontosította a Pápa és a püspökök viszonyát a kollegialitás kidolgozásával.

A LG 22 pontjának utolsó paragrafusa a kollegialitás gyakorlati megvalósítását tárgyalja. A testület az egyetemes zsinaton gyakorolja ünnepélyes módon az egész egyházra kiterjedő lelki hatalmát. Soha sem lehetséges olyan egyetemes zsinat, amelyet Péter utóda, a pápa jóvá nem hagyott, vagy legalábbis nem fogadott el ilyenek. Róma püspöke előjoga, hogy összehívja a zsinatokat, elnököljön rajtuk és jóváhagyja döntéseit. Ugyanazt a kollegiális hatalmat gyakorolhatják a földkerekség püspökei a pápával együtt, ha a testület feje kollegiális ténykedésre szólítja fel őket, vagy legalábbis jóváhagyja vagy szabadon elfogadja a sokhelyütt élő püspökök közös ténykedését, hogy ezáltal kollegiális cselekmény jöjjön létre. A zsinati szöveg világosan nem mondja meg, hogy a kollegiális aktus mennyiben rendes vagy rendkívüli, csupán kijelenti, hogy lehetségesek az egyetemes kollégium zsinaton kívüli aktusai.

Azt nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy ez a kérdéskör, nevezetesen a pápai primátus (általában a pápaság intézménye) milyen fontos az ökumenikus párbeszédben. Y. Congar szerint VI. Pál többször kijelentette: tudatában van annak, hogy a legnagyobb akadály a keresztények egysége útján ő maga mint pápa, jóllehet küldetése a kommunió, szeretetközösség szolgálata. Kétségtelen, hogy sok függ a pápai tekintély gyakorlásának stílusától. Ha Péter utóda nem uralkodni akar, hanem szolgálni, előljárni a szeretetben, elszakadt testvéreink kevesebb nehézséget támasztanak a pápaság intézménye ellen. Sajnos, a katolikus egyházon belül is terjedő Róma-ellenes komplexus, kritika nem mindig alaptalan. „Pápa: igen, de nem ez a pápa!”, hangoztatják a progresszisták. „Olyan pápát akarunk, amilyen régen volt!” – hangoztatják a Piuszok idejét visszakívánó tradicionalisták. De az Egyházat szerető katolikusok itt és most, a mindenkori pápának engedelmeskednek, még ha a római központban éppúgy, mint a helyi egyházakban, vannak is hibák, mulasztások, árnyak. Mert Krisztus Lelke működik az Egyházban, ezért szent, bár bűnös tagokból áll, és ezért állandóan bűnbánatra és megtisztulásra szorul. (Az Egyház isteni és emberi arcáról a következő adásunkban szólnunk.)

Az Egyház isteni és emberi arca (8. adás)

A *Lumen gentium* fontos, sokat vitatott 8. pontja „az Egyház látható és kegyelmi valóságának” viszonyáról szól. A zsinat a megtestesült Ige misztériumának analógiájára beszél isteni és emberi arculatról: a látható szervezet szolgál a testet éltető Szentléleknek az egyházi test növekedésére. Olvassuk a zsinati szöveget: „Az egyetlen közvetítő, Krisztus, szent Egyházát – a hit, a remény és a szeretet közösségét – ezen a földön látható szervezatként alapította és tartja fenn szüntelen, s általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De a hierarchikus szervezettel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat nem szabad két valóságnak tekintenünk, hanem emberi és isteni elemekből álló, egy összetett valóságot alkotnak. Ezért nem közönséges analógia alapján a megtestesült Ige misztériumához hasonlít. Amint ugyanis az isteni Igének a fölvetett természet mint az üdvösség Vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve szolgál, ugyanígy szolgál az Egyház társadalmi szerkezete az őt éltető léleknek, Krisztus Lelkének a test növekedésére (vö. Ef 4,16).”

A zsinati konstitúciónak ez a 8. pontja az Efezusi levélen kívül kétszer hivatkozik a jegyzetekben XIII. Leó *Satis cognitum* kezdetű és XII. Piusz *Mystici corporis* kezdetű körlevelére. A zsinati atyák attól a tévedéstől akartak óvni, amely szétválasztja az egyetlen isteni-emberi valóságot, miként ezt az első századokban a krisztológiai eretnokségek tették Krisztus istenemberi valóságával. Már XIII. Leó figyelmeztetett: Veszélyes tévedésben vannak, akik a saját fantáziájuk szerint alakítják egyházképüket, és az egyházat teljesen rejtettnek, láthatatlannak képzelik, de tévednek azok is, akik az egyházat kizárólag emberi intézménynek, látható szervezettel, jogi renddel, szertartásokkal ellátott szociológiai valóságnak tekintik. XII. Piusz is, és most a II. vatikáni zsinat is megismételte a figyelmeztetést, hiszen napjainkban is tapasztalható az az irányzat, amely feloldja az egyház paradoxonát úgy, hogy mellőzik vagy tagadják akár az isteni, akár az emberi oldalt.

Ismeretes, hogy a katolikus és protestáns egyházfogalom eltér ezen a ponton. A reformátorok a lelki, pneumatikus, láthatatlan egyházat hangsúlyozták, és a látható szervezetet lebecsülték vagy elvetették. Az újabb időkben – részben az ökumenikus párbeszéd hatására – kezd módosulni ez a szemlélet. Henri de Lubac írja: „Az Újszövetségben semmi sem sugallja a (kizárólag) láthatatlan egyház eszméjét. Nem redukáljuk le Krisztus Titokzatos Testét a római egyház kereteire, de nem is oldjuk fel ezt az Egyházat valamiféle teljesen ‘misztikus’ testben. Valljuk azt, hogy az Egyház titokzatosan túlmutat a saját láthatósága határain, és hogy – mintegy lényegénél fogva – mindig önmagán túlra utal.” Igaz, az első zsinati szkémán érezhető volt az az egyoldalú szemlélet, amely az Egyházat szinte kizárólag hierarchikusan szervezett közösségnek, jogi intézménynek tekintette, homályban hagyva a dinamikus kegyelmi közösséget, amelyet a feltámadt Krisztus Lelke éltet. Ez az egyháztan csaknem hierarchiológia volt. A Zsinat viszont hangsúlyozta: Az Egyház „a hit, a remény és a szeretet közössége”, amelyet Krisztus Lelke éltet. Továbbá: az Egyház „Krisztusban mintegy szentsége (szakramentuma), vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének.”

Hisszük tehát a szent Egyházat, amely a Szentlélek műve. Hisszük a látható társaságot és a misztikus valóságot, valljuk az emberi és az isteni arculat különbözőségét és egységét. Ez a hit óv meg bennünket az egyháztani monofizitizmustól, amely az Egyházban levő emberi elemeket tagadja vagy mintegy isteníti. Csak így lehet beszélni az Egyház bűneiről és az állandóan sürgető megújulásról, reformokról.

Láttuk, hogy a zsinat átvette az Egyház=Krisztus Teste páli allegóriát: az egyházi testet a Fő élteti, a hívők közösségének megszentelője a feltámadt Krisztus Lelke, a Szentlélek. Ezért állítja a zsinat, hogy az Egyház szent. Amint a Hiszekegyben valljuk: egy, szent, katolikus, apostoli. De a megtestesülés analógiája csak bizonyos mértékig alkalmazható az egyházra. Mert a Fő, Krisztus, bűn nélkül való, mert az emberi természet az istenivel tökéletesen egyesült a második isteni Személyben. Az egyházi Test a Fő kegyelméből részesedik, de tagjai bűnös emberek. A konstitúció hangsúlyozza: „Krisztus ‘szent, ártatlan, szeplőtelen’ (Zsid 7,26), ‘bűnt nem ismert’ (2Kor 5,21), s csak azért jött, hogy a nép bűneit engesztelje ki (vö. Zsid 2,17), a bűnösöket is magába foglaló Egyház viszont egyszerre szent és mindig megtisztulásra szorul, ezért szüntelenül a bűnbánat és a megtisztulás útját járja.”

A zsinat az Egyház bűnös tagjairól beszél. De mondhatjuk-e azt, hogy a szent Egyház maga bűnös? Egyes értelmezők szerint a zsinati szöveg többet állít, mint azt, hogy tagjai bűnösök. Ez a hagyományos tanítás. Husz és Wiclif tévedéseivel szemben a Konstanzi zsinat definiálta, hogy a bűnösök az Egyház igazi tagjai maradnak, mintegy elvetve az első századok eretnekségeit (a montanizmust és a donatizmust), valamint a XII. századi katarok (tiszták) tévedését. Az egyházatyák a középkorig nemcsak az Egyház bűnös tagjairól beszéltek (ez a tanítás a trentói zsinat utáni skolasztikus teológiában vált klasszikussá), hanem szerintük a tagok bűne kihat magára az Egyház természetére is. A II. vatikáni zsinat is arról a bűnös közösségről beszél, amely az Egyházat alkotja, tehát az „*Ecclesia semper reformanda*” helyes elvéről. Itt meg kell említenünk Stephan László eisenstadti püspök zsinati felszólalását: „A bűn Isten szent Egyházában.” Szakértők szerint ennek a felszólalásnak köszönhető, hogy a LG 8. pontjába bele került a most elemzett szakasz. Karl Rahnerrel megjegyezhetjük, hogy a zsinat nem tárgyalta kielégítő módon a kényes témát. Több zsinati atya látta a probléma fontosságát ökumenikus szempontból, de teológiailag nem mélyítették el az „Egyház bűne” kérdését. Maga Karl Rahner és Yves Congar alaposabban tárgyalták a témát.

Most túllépve a zsinati szövegen röviden vázolom e teológusok nézetét. A katolikus Egyház tanítása szerint valaki az Egyház testéhez tartozhat, még ha halálos bűnt követett is el. Szent Ágoston kifejezésével a bűnösök testükkel az Egyház testéhez tartoznak, de szívükkel nem („*corpore, non corde*”). De mivel valóban az Egyház testéhez tartoznak, tetteikkel, bűneikkel valamiképpen az Egyházat minősítik. Az Egyház *nem áll szemben* a bűnös tagokkal mint intézmény vagy hierarchia (abszolutizált lényeg), hanem ezek a tagok részét alkotják. A zsinati szöveg elkerüli a „bűnös Egyház” kifejezést, de a szöveg mögött az a gondolat húzódik meg, hogy a bűnös tagok magát az Egyházat érintik, a bűnös tagok „megsebzik” a testet. Itt idézhetjük XVI. Benedek levelét, amelyet az írországi katolikusokhoz intézett a gyermekeken elkövetett szexuális visszaélések orvoslására. Az 5. pontban írja a pápa: „E levelemmel arra buzdítalak mindnyájatokat, mint Isten népének írországi tagjait, hogy gondolkodjatok el a sebeken, amelyeket Krisztus teste kapott, s azokon az alkalmasint fájdalmas gyógy módokon, amelyek szükségesek e sebek bekötözéséhez és begyógyításához.” A Szentatya világosan Krisztus *Teste sebeitől* beszél: a kiskorúakon elkövetett súlyos szexuális bűnök megsebeztek az Egyházat, beszennyezték a közösséget.

Ezért hangoztatja a zsinati szöveg, hogy a bűnösök Egyháza megtisztulásra szorul („*semper purificanda*”), hogy a bűnbánatnak és a megújulásnak útját járja szüntelenül („*poenitentiam et renovationem continuo prosequitur*”). És a 9. pont végén még ezt olvassuk: Isten kegyelme megerősíti, hogy a Szentlélek hatására „állandóan megújuljon” („*seipsam renovare non desinat*”). Karl Rahner megjegyzi: mindez legalább *erkölcsi* megújulást feltételez. Az Egyház, Krisztus Teste részesedik a Fő dicsőségében, így igazi, de még tökéletlen szentséget birtokol. Az eszkatologikusan győzedelmes kegyelem már működik a zarándok Egyházban, és megőrzi a

bűnösök Egyházát a romlástól, a hűtlenségtől.

Befejezésül olvassuk el a 8. pont végét: „Az Egyház 'a világtól elszenvedett üldözések és az Istentől kapott vigasztalások közepette járva zarándokútját' (Szent Ágoston: *De Civ. Dei*, XVIII, 51, 2), az Úr keresztségét és halálát hirdeti, amíg el nem jön (vö. 1Kor 11,26). Megerősíti azonban a feltámadott Úr ereje, hogy külső-belső bajait és nehézségeit türelemmel és szeretettel legyőzze, és az ő misztériumát, jóllehet árnyékszerűen, mégis hűségesen kinyilvánítsa a világnak, míg végezetül teljes világosságában megmutatkozik.”

Az Egyház és a modern világ (9. adás)

Az előző elmékedésekben főleg a *Lumen gentium* kezdetű zsinati konstitúció tanítását követve világítottuk meg Krisztus Egyháza természetét, felépítését, belső életét, küldetését. A zsinaton Suenens belga bíboros tanácsára az atyák ezután *ad extra, kifelé* fordították tekintetüket, *a világ felé*, amelyben Isten újszövetségi népének küldetését teljesítenie kell. Hosszú viták után született meg a zsinat másik fontos konstitúciója, a *Gaudium et spes* kezdetű okmány, amelynek szövegtervezetét ötször átdolgozták, és végleges szövegét 1965. dec. 7-én, közvetlenül a zsinat bezárása előtt szavazták meg az atyák. Ebben a dokumentumban szembenéztek a modern világ kihívásaival: megvizsgálták, miként folytathat párbeszédet a katolikus Egyház a különböző világnézetű, hívő és nem hívő emberekkel, mit adhat a világnak és mit kaphat tőle.

A szakértők megfigyelték, hogy ebben az okmányban találkozhatunk olyan haladó teológusok eszméivel, mint Henri de Lubac és Teilhard de Chardin jezsuiták és Marie-Dominique Chenu és Yves Congar domonkosok. Jóllehet a GS főleg lelkipásztori jellegű, de azért fontos teológiai tanításokat is találunk benne, pl. a természet és természetfölötti viszonyáról, a földi valóságok autonómiájáról és isteni értelméről. A konstitúció vezéreszméjét így foglalhatjuk össze: Isten, amikor az embereknek kinyilatkoztatja magát mint Szeretetet, egyúttal megvilágítja az emberi állapotot is, tehát az embert is kinyilatkoztatja önmagának. Ezzel függ össze a másik alapgondolat: az emberi élet és halál, Isten és üdvösségterve misztériuma Jézus Krisztusban tárul fel. Ugyanaz az Isten egyszerre Teremtőnk és Megváltónk; az emberi történelem és az üdvösségtörténet kezdete, középpontja és célpontja, Alfája és Ómegája Jézus Krisztus, minden ember Üdvözítője.

Ide kapcsolódik az a 22. pont, amely K. Rahner szerint a zsinat egyik legfontosabb tanítását rögzíti: az üdvösségre való egyetemes meghívásról és a nem keresztények üdvösségéről van szó. Ez a pont egyébként visszautal a LG 16. pontjára: Jóllehet az Egyház az üdvösség egyetemes közvetítője, lehetséges az üdvözülés azok számára is, aki saját hibájukon kívül nem ismerték meg az Evangélium Krisztusát és Egyházát, de követik lelkiismeretük szavát, és készek a teljesebb igazság befogadására, ha azt felismerik. Mert Krisztus, „az Isten Fia valamiképpen minden emberrel egyesült, amikor testté lett.” És mivel nemcsak a keresztény hívők, hanem „minden jó szándékú ember szívében láthatatlan módon működik a kegyelem.” (vö. LG 16) „Mivel Krisztus mindenkiért meghalt (vö. Róm 8,32), és mivel az embernek valójában csak egy végső hivatása van, mégpedig az isteni, vallanunk kell: a Szentlélek mindenkinek módot ad arra, hogy – Isten tudja, miképpen – részesedjék a húsvét titkában”, vagyis Krisztus halálának és feltámadásának üdvhozó eseményében. (GS 22)

Az Egyház, amelyet bensőséges kapcsolat fűz az emberiséghez, szolgálni akarja az embereket, olvassuk a konstitúció elején. Krisztus példájára részt akar venni az emberek örömeiben és reménykedéseiben (innen az okmány kezdőszavai: *Gaudium et spes*), szorongásába és

szenvetésében. Amikor Isten népének hitéről tanúskodik és az kifejti, párbeszédet kezd az emberekkel alapvető kérdésekről és az Evangélium fényét vetíti rájuk. Az okmány fejtegetéseinek középpontjában az ember és nagyszerű hivatása áll. Az Egyház kötelességének tartja, hogy vizsgálja az idők jeleit, „enélkül ugyanis nem adhatja meg a korszerű választ az örök emberi kérdésekre az evilági és túlvilági élet értelméről és a kettőnek egymással való összefüggéséről.” P. Congar a zsinat harmadik ülészakáról készített jegyzeteiben ezeket írja: Az 'idők jelei' kifejezésnek bibliai, krisztológiai és eszkatologikus jelentése van. „Arról van szó, hogy teljesen elismerjük a világnak, sőt magának az egyháznak a történetiségét, az egyházét annyiban, amennyiben a világhoz van kapcsolva (mert különbözik is tőle). A világban végbemenő történések visszhangot keltenek az egyházban, legalább oly módon, hogy kérdéseket intéznek hozzá. Az egyház nem tud mindig mindjárt válaszolni a kérdésekre, legalábbis nincsenek 'előre gyártott' és minden szempontból kielégítő 'receptválaszai'. Mindebből pedig az a tanulság, hogy nem elégséges a mindenkori leckének egyszerű ismétlése.” – Így Congar. Ezzel kifejezte a II. vatikáni zsinat fő célkitűzését, amelyet XXIII. János pápa az *aggiornamento*, *korszerűsödés* szavakkal jelölt.

A GS 11. pontjában olvassuk: „Isten népe hiszi, hogy őt az Úr Lelke ...vezérli; ez a hit indítja arra, hogy törekedjék felkutatni, melyek végül is az Isten jelenlétének és szándékainak jelei a kortársakkal együtt átélt eseményekben, igényekben és vágyakozásokban.” Az Egyház a hit fényében vizsgálja azokat az értékeket, amelyeket a mai ember nagyra tart, hogy azokat visszavezesse isteni forrásukhoz. Amikor leírja a változó és a válságon áteső mai világot, a konstitúció kitér a társadalmi, lélektani, erkölcsi és vallási változásokra, majd szól az egyensúlyhiányról, az igazságtalanságokról, a személyek kibontakozását akadályozó anyagelvűségről, majd azt állítja, hogy egyedül a keresztény hit ad választ a rossz, a szenvedés és a halál, a történelem végső értelme kérdéseire.

A GS 19.-21. pontjai hosszabban foglalkoznak az ateizmus modern jelenségével (bár nem sorolják az idők jelei közé), annak fajtáival és gyökereivel, az ateista rendszerekkel, majd az Egyház magatartásával az ateizmussal szemben. Amikor az istentagadás fajtáiról esik szó (az ember fölmagasztalása, természettudományos ideológia, a keresztények nem hiteles tanúságtétele), nem történik említés a kommunista harcok ateizmusról (egyesekek szerint óvatosságból, mert megkezdődött az *Ostpolitik*, a vatikáni párbeszéd a kommunista országokkal). Az ateista rendszerekről szóló 20. pont második részében sem nevezik meg a marxista-kommunista ateizmust, de világosan arról van szó: „A mai ateizmus formái közül nem hagyandó figyelmen kívül az sem, amely az emberi fölzsabadulást elsősorban a gazdasági és társadalmi fölzsabadulástól várja, s hangoztatja, hogy a vallás természeténél fogva állja útját ennek a fölzsabadulásnak, mert egy jövőbeli élet ábrándjával kecsegteti az embert, s ez visszatartja őt a földi társadalom építésétől. Ahol ennek a fölfogásnak hívei hatalomra jutnak, hevesen támadják a vallást, az ateizmust pedig, kivált az ifjúság nevelésében, a közhatalom rendelkezésére álló eszközök alkalmazásával terjesztik.”

Milyen legyen az Egyház magatartása az ateizmussal szemben? Erre a kérdésre válaszol a 21. pont. „Az Egyház, hűségesen Istenhez és emberhez, nem tehet mást, mint hogy fájdalommal, de teljes határozottsággal elítélje, miként korábban is tette, ezeket az ártalmas tanításokat és cselekedeteket.” És itt a jegyzetben utalás van a kommunista ateizmust elítélő pápai körlevelekre, mindenekelőtt XI. Piusz 1937-es *Divini Redemptoris* k. körlevelére. Az Egyház igyekszik megérteni az istentagadás okait, helyesen előadni saját tanítását és híveit a hiteles tanúságtételre buzdítja. „Az Egyház, jóllehet teljesen elutasítja az ateizmust, őszintén vallja, hogy minden embernek, hívóknak és nem hívóknak egyaránt együtt kell működniük e világ helyes építésében, melyben közösen élnek, ami természetesen lehetetlen őszinte és okos

dialógus nélkül.” A zsinat idején és utána kibontakozó katolikus-marxista párbeszéd ígéretesnek indult, de később magára vonta egyes katolikus gondolkodók kritikáját. Mert jóllehet katolikus részről őszinte volt, nem bizonyult mindig okosnak: a katolikus baloldali értelmiségiek Nyugat-Európában, Latin-Amerikában pedig a felszabadítás-teológia elméleti és gyakorlati hívei túlzottan engedtek a marxista társadalmi kritika egyoldalúságainak, másrészt az ún. Keleti politika művelői a dialógus nevében sok engedményt tettek egyházi ügyekben a kommunista hatalom képviselőinek, akiknek a dialógus, miként a békemozgalom is csak álcának volt jó a vallást és az egyházat elnyomó törekvésükben. Jórészt pusztában kiáltó szó maradt a zsinat felhívása, amikor a vallásszabadság és az emberi jogok védelmét követelte az ateista rendszerektől. Továbbá: „az ateistákat emberségesen” hívta, „hogyan nyitott szívvel szemléljék Krisztus Evangéliumát.”

Mi az Egyház küldetése a mai világban? (10., utolsó adás)

Legutóbbi adásunkban arról szoltunk, hogy a zsinat szerint milyen legyen az Egyház, a katolikusok magatartása az ateizmussal, ateistákkal szemben. Jó, ha megkülönböztetjük – mint már János pápa ajánlotta – a fejlődő történelmi mozgalmakat a merev ideológiáktól, de még inkább meg kell különböztetnünk az élő embereket ideológiájuktól, a nem hívőket vallott ateista rendszerüktől. A jóakarató és igazságot kereső nem hívőkkel párbeszédet kezdetünk, kell is párbeszédet folytatnunk, hogy közösen előmozdítsuk az igazságosabb és testvéribb világ építését. A zsinati Egyház a világ szekularizálódását az idők jelének tekinti, de nem az ateizmust. Láttuk: elítéli azokat a társadalmi-politikai rendszereket, amelyek ateista ideológián alapulnak.

A zsinat világosan megkülönbözteti a szekularizálódást (a latin *saeculum* világot jelent), tehát az „elvilágiasodást”, a „túlvilágtól” való elfordulást és a földi világ értékeinek (tudomány, kultúra, politika) jogos önállóságát. Ezt a katolikus teológia alapján teszi: hiszen a teremtett világnak (teremtményeknek) megvan a saját törvénye, amelyet a Teremtő tiszteletben tart. Isten transzcendens, természetesen túlmutató oksága nem helyettesíti a másodlagos, evilágban bennmaradó okokat, hanem létet adva felfokozza azok saját tevékenységét. Az elvilágiasodással összefüggő ateizmus pozitív mozzanata, hogy megtisztíthatja az istenhitet a babonás, mágikus elemektől, a hamis Isten-képektől. De ha a *szekularizálódás* *szekularizmus* lesz, vagyis Istent tagadó teljes evilágosság, akkor ezt el kell vetnünk, hiszen egydimenzióssá fokozza le az Isten képére teremtett és Istenhez rendelt embert. Az ateizmus ellen küzdenünk kell, mert az Isten-ellenes humanizmus, ha következetes, embertelen „humanizmus” lesz (H. de Lubac). A gondolatot átvette XVI. Benedek *Caritas in veritate* k. enciklikájában (78. p.): „Az a humanizmus, amely kirekeszti Istent, embertelen humanizmus.” Ezt világosan mutatják a modern Istent-tagadó totalitarizmusok. Ha ember az embernek istene (Marx), akkor csakhamar ember embernek farkasa lesz (Hobbes). Vagy ha a modernség metaforája a nietzschei „Isten meghalt” prófécia, a mai posztmodern kort az ember halála jellemzi (Claude Lévi-Strauss, Michel Foucault).

Karl Rahner évtizedekkel ezelőtt, figyelve az egyre terjedő vallási közönyt és ateizmust, a jövőt tekintve „diaszpóra-kereszténységről” beszélt. Az ún. keresztény országokban is egyre fogy a keresztények száma, vagy a megkereszteltek már csak névleg keresztények. A gyakorló keresztények már csak kis szigeteket alkotnak a szekularizált világban, ahol a tömeg úgy él, mintha Isten nem létezne. De az Egyháznak ebben a világban – meg az ún. „harmadik világ” missziós országaiban is, hirdetni kell az Evangéliumot, Krisztust, akiben az emberek megtalálják az üdvösséget. Minden törvényes eszközzel harcolnunk kell az ateizmus ellen, miközben keressük a párbeszédet is a nem hívőkkel, ki kell igazítanunk hamis Isten-képünket és

hiteles tanúságot kell tennünk Krisztusról.

Természetesen a katolikus egyház keresi a párbeszédet más vallások híveivel, főleg a nem katolikus keresztény testvérekkel (ökumenizmus). A GS 42. pontja szól az egyház és a politikai közösség (állam) viszonyáról is. Hangsúlyozza, hogy Krisztus Egyháza természeténél és küldetésénél fogva nincs hozzákötve semmilyen kultúrához, gazdasági, társadalmi vagy politikai rendszerhez. A zsinat nagy tisztelettel tekint mindarra, ami igaz, jó és igazságos a különféle emberi intézményekben. A keresztény hívek ne állítsák szembe vallási életüket/tevékenységüket a társadalmi-politikai tevékenységgel, igyekezzenek megvalósítani az isteni törvényt a társadalomban; ismerjék el a jogos pluralizmust, más hívők más véleményét, keressék az őszinte párbeszédet. (GS 43)

De a zsinat szerint (GS 44) az egyház nemcsak adni akar a világnak, hanem elismeri, hogy sok segítséget kap a mai világtól: „hálás lélekkel tapasztalja azt a sokféle segítséget, amelyet akár a maga közösségében, akár egyes gyermekeinek a személyében kap bármilyen rendű és rangú embertől. Akik előbbre viszik az emberi közösség ügyét a családi, a kulturális, a közgazdasági, valamint a nemzeti és nemzetközi politikai élet terén, azok Isten terve szerint nem csekély szolgálatot tesznek az egyházi közösségnek is, amely nem független a kívülről jövő hatásoktól. Sőt, az egyház megvallja, hogy sok hasznot merített és meríthet még ellenségeinek és üldözőinek támadásaiból is.”

A GS 45. pontja az említett szemlélet krisztológiai alapjára hivatkozik, visszautalva a LG 1. és 48. pontjaira. „Az egyház, miközben segít a világnak, és maga is sokat kap tőle, arra az egyre törekszik, hogy eljőjön az Isten országa és megvalósuljon az egész ember nem üdvössége. Mindaz a jó pedig, amit Isten népe nyújthat földi vándorlása idején a nagy emberi családnak, abból származik, hogy az Egyház 'az üdvösség egyetemes szakramentuma', vagyis feltárja és a jelenben hatékony erővé teszi Isten emberszeretetének misztériumát. Isten Igéje ugyanis, aki által minden lett, maga is testet öltött, hogy mint tökéletes Ember, mindenkit üdvözítsen és egybe kapcsolja az egész mindenséget.” (Vö. LG 16, GS 22) Ez a szemlélet, valamint a GS 39. pontjában olvasható szakasz a feltámadásról és a végső átalakulásról, az új égről és új földről, emlékeztet a nagy tudós és gondolkodó, a jezsuita Pierre Teilhard de Chardin kozmikus víziójára, aki több írásában, pl. *Az Isteni Milió* végén a Parúziáról szólva vallja, hogy ujjongó örömmel tölti el „a mi Földünk újraöntésének esztelen reménye.” A GS I. részének 3. fejezete („Az emberi tevékenység a világban”) világosan Teilhard befolyásának köszönhető, amint szakemberek megmutatták. Több felszólaló hivatkozott Teilhard evolucionista és krisztológiai víziójára, aki viszont Szent Pál leveleit szokta idézni. H. de Lubac jezsuita teológus, Teilhard rendtársa és barátja, aki a zsinaton jelen volt, amikor a GS tervezetét vitatták, megmutatta, hogy a természet és természetfeletti viszonyának tisztázásában, valamint az emberi erőfeszítés megszentelésének kérdésében sokat segített a teilhard-i szemlélet. Teilhard nyomán Krisztus fényébe állították a világfejlődést, annak humanizálását az emberi tevékenység révén, amely előkészíti a nagy ostyát az átváltoztatásra: ezt az átistenítést a feltámadt Krisztus Lelke viszi végbe.

Walter Kasper bíboros (egy 1994-es tanulmányában) hangsúlyozta, hogy a II. vatikáni zsinat nem volt egyházcentrikus. A világ és az egyház megváltozott helyzetére való tekintettel az új evangelizálásban első prioritásnak az Istenhez való kapcsolatot jelöli meg. „Elsődlegessége ma nem az egyházra, hanem az Istenre vonatkozó kérdésnek van. A múlt századhoz képest ma alig találni harcos ateistákat. A helyzet sokkal rosszabb. Isten a legtöbb ember számára közömbös lett. Úgy élnek, mint a Isten nem is létezne, akkor is, ha különös módon kapaszkodnak létébe. A mi funkcionális-technikizált korunkban sokan semmilyen megértést sem tanúsítanak a

misztérium (titok) dimenziója iránt. Számukra csak a megállapítható és megvalósítható dolgok számítanak. Így ma a hit kezdeteire és alapjaira vagyunk utalva; a hit abc-jét újra meg kell tanulnunk; az élet- és tapasztalatszerű utakat kell feltárnunk Istenhez.”

A kereszténység, a katolikus egyház elkötelezi magát ma is a világ jövője építésében: az Isten- és a felebaráti szeretet egységéről szóló evangéliumi üzenet tanításával és tanúsításával megvilágítja a jövő útját, reménykedve készíti elő az abszolút jövőt, az Istennel való szeretetközösséget. A hívők kötelessége, hogy tanúságtételükkel számot adjanak az őket éltető reménységről (vö. 1Pét 3, 15-17). Ma már nem beszélhetünk tömeges megtérésekről. A Szaharában élt Boldog Charles de Foucauld példájára a diaszpórában élő kereszténynek egymagában is az egész kereszténységet kell képviselnie hiteles evangéliumi életével.

VI. Pál szavaival: „Ha az emberi tevékenység, a munka, az önmehtagadás, a haladás lendítője a reménység, azt mondhatjuk, hogy az Egyház mindazoknak, aki belé vetik bizalmukat, a legkiválóbb lendítő erőt ajánlja fel”: – az abszolút Jövő reményét.

[| | | | | | |]